

Az iskolamúzeum és a rajzoktatás

A múzeumi gyűjteményeknek a vizuális nevelésben való hasznosítása régi törekvése az iskolának. Az egyik kerékpáros vándortáboroztatásom alkalmával mégis sajnálattal kellett tapasztalnom, hogy a gyerekek nem akarták megnézni a múzeumokat, gyorsan végigszaladtak a termeken. Nem értették, hogy mi, nevelők miért nézzük elmélyülten a kiállított tárgyi és írásos dokumentumokat. A gyerekek többsége nem járt azelőtt múzeumban, az ott látható értékeket nem szerette meg velük senki. Az általános iskolás korú tanulók számára a kizárólagosan csak befogadói szerep nem vonzó, s a hagyományos, a tanulmányi kirándulás zsúfolt programjába illesztett múzeumlátogatás nem nagyon kínált ennél többet. Igazi befogadóvá akkor lesz a tanuló, ha saját szintjén felfedezővé válik.

Ehhez kínált kiváló alkalmat a községünkben, Tiszkesziben megnyílt iskola- és településtörténeti állandó kiállítás, amelyet a helybeliek egyszerűen iskolamúzeumnak neveznek. A kiállítás nyolc tárlóban, időrendi sorrendben mutatja be a község múltját szemléltető írásos dokumentumokat a százdi alapítólevél másolatától, a falut ábrázoló térképeken át az egyházi, gazdasági, a kereskedelmi, az ipari, a politikai élet sokféle iratáig. Önálló részben tanulmányozható az iskola történetének számos emléke, s a kiállítást egy korhűen berendezett paraszti szoba zárja a pástorélet tárgyaival.

Minden tantárgy élni tud a múzeum adta lehetőségekkel, a rajzoktatásnak pedig különösen nagy segítségére van. Ezzel kapcsolatos tapasztalataimat foglalom össze a következőkben.

1. A múzeum anyaga kézenfekvően kínálja a lehetőséget a *magyar népművészet* bemutatására. A parasztember egyszerű használati eszközei célszerű felépítésük mellett a szépre való törekvéssről tanítanak. Életük fontos mozzanataiban szerepet kaptak a változatosan díszített szép tárgyak. E tárgyakat összegyűjtve a maguk valóságában adhatjuk a tanulók kezébe.

Az 5. osztályban a tanterv törzsanyagként írja elő a népi fazekassággal való foglalkozást, s szaktermeink fazekas termékekből szép gyűjteménnyel rendelkeznek. Van három különböző méretű mezőcséti madaras butellánk, több komacsészénk, tálunk, korsónk. A népművészeti diaképek mellett a tanulók a tárgyak valóságos térbeli formájával, motívumaival, színeivel ismerkedhetnek meg. Iskolánkban más tájegységek kerámiai is fellelhetők. A sokféle formájú fazekasedény lehetőséget kínál formagyűjtésre, elnevezésük megismerésére és természetesen mindenkor meg kell beszélni azt is, mit tartottak benne, mire használták a különböző edényformákat. A formagyűjtés után eredeti motívumokkal, színekkel ismerkedhetnek. Ezeket később képalakító munkájuk során, illusztrációk készítésekor alkalmazhatják díszítésként.

A 6. osztályban a pástorfaragással ismerkednek tanulóink. Ehhez nem rendelkezünk olyan bőséges anyaggal, mint a fazekasság terén, de azért itt is van néhány dolog amit be lehet mutatni. Azok a faragással készült edények, használati tárgyak, amelyek a múzeumban találhatóak nem dísz- vagy emléktárgyak, ezért a díszítésük szegényesebb, arra azonban jók, hogy formájukat, rendeltetésüket, nevüket megismerjék, esetleg a velük való munkát kipróbálják a tanulók. Kisebb-nagyobb mángorló, sulyok, csanak, fatál, pástorbot, szék, és egy faragott dagesztőláb található a gyűjteményben. A díszítés, ha van, valamennyin vésséllal készült. Ezért a többi technika bemutatásánál továbbra is a dianyag képeire hagyatkozom.

A kiállításon kialakított szobasarak a század eleji hagyományos elrendezést, díszítést mutatja. A paraszti lakáselrendezés, szobaberendezés megismertetése kapcsán a gyerekek közül sokan elmondják, hogy az ő nagymamájuk szobája is így van berendezve. A falusi gyerekek számára nem teljesen idegen ez az elrendezés, ők maguk sokat tudnak erről. Ilyen beszélgetések alkalmával sok szó esik a régi parasztemberek életéről, szokásaikról. Pl.: a bútordarabok a szoba melyik részébe kerülnek, kinek hol a helye, mit csináltak a téli estéken stb.

2. A tanterv a 6. osztályban dekorációs betűk megtanítását írja elő. A *betűírás* első óráján röviden beszélgetünk az írás kialakulásáról, fejlődéséről. Főliára rajzoltam az egyiptomi hieroglifákat, némely betűk (pl. a, c, z) kialakulásának útját. Egy-egy betűnek többféle típusát mutattam be, hogy lássák koronként, a szövegbe épülve a betűk változását. A kiállító vitrinben régi írásos emlékek vannak, sok közöttük a kézzel írott. Ezekből megismerhetjük, hogyan írtak a XIX. század végén, a XX. század elején. Felhívhatjuk a tanulók figyelmét az íráskép esztétikájára, láthatják, milyen szép, formás betűket írtak a régiek. Ezt a lehetőséget nevelési szempont-

ből fontos kihasználni, hiszen korunkban a kézírás háttérbe szorult, gyerekek és nevelők nem sokat törődnek írásuk, füzetek külső alakjával.

3. *A mesterséges formák elemzése* a múzeumban változatos anyag áll rendelkezésünkre. A bögrétől a mérlegig, az egyszerű formától kezdve a mozgást, változást magában hordozó formáig minden megtalálható. Ebből a formagazdagságból mindig találhatunk a gyerekek életkorának megfelelő problémát hordozó modellanyagot. A 6. osztályos törzsanyag egyik sarkalatos pontja a kör távlati elváltozása. A kezdeti egyszerű hengereken túl összetett forgástest tanulmányozása következhet. A feladatsor modelljeül múzeumunk egyik szép, s eléggé ritka darabját egy asztali lámpát választottam.

a) *A lámpa szerkezetének vizsgálata.* Elsőként beszélünk a lámpa történetéről, funkciójáról, hogyan változott, fejlődött a formája. Milyen kapcsolat van a forma és a funkció között stb. Az elemzés során tisztázzuk, milyen formáról van szó (mesterséges, térforma, tehát test), milyen test (összetett forgástest), hogyan származtatjuk (forgatással). Lerajzoljuk, milyen síkidomot kellene megforgatni ahhoz, hogy az leírja a lámpa formáját. A térábrázolás miatt tisztázzuk, milyen egyszerű forgástestekből áll a lámpa (csonka kúp, gömb, henger stb.). Felhívom a tanulók figyelmét a körök távlati elváltozására, vagyis arra, hogy lefelé az ellipszisek egyre öblösebbek lesznek. Végül a testesség érzékeltetésére a tanulókkal megfigyeljük a fény-árnyék viszonyokat, a tónusfokozatokat.

b) *Színproblémák tisztázása.* Johannes Itten szerint „A színek a fény gyermekei, a fény pedig a színek anyja”. Hétköznapibb nyelven megfogalmazva a fény nélkül nincsenek színek. Amikor színekkel foglalkozunk a fényvel is kapcsolatba kerülünk. A gyerekek az 5. osztályban megismerkednek a színek hőhatásával, ezért 6. osztályban nyugodtan kérhetjük tőlük, hogy az asztali lámpa és drapériák felhasználásával állítsanak össze egy hideg színhatású beállítást. Ennek különböző irányból történő megvilágításával tisztázhatjuk a fény és az árnyék szerepét a kompozícióban.

c) *Vetületi rajz.* A térbeliséget vetülettel, vagy síkábrázolással fejeztem ki. Mivel az elől- és az oldalnézet megegyezik, elegendő két nézetben ábrázolni a formát. Az előlnézet megrajzolásánál hivatkozhatom a hosszszerszám rajzára, amelyet ha nem is egészen ilyen formában, de hasonlóan kellett elkészíteni. A felülnézet több koncentrikus körből áll, ahol a nehézségeket annak eldöntése jelenti, hogy melyik látható, illetve nem. A közvetlen szemlélet azonban segít ebben.

d) *Dekoratív munka.* Tulajdonképpen a vetületi ábrázolás során a térszerű jelenséget, a térformát leegyszerűsítve, síkszerűen ábrázoltunk. Ezzel elő is készítettük a feladatsor befejező mozzanatát, a forma dekoratív átírását, alkalmazását. A tanulók a hosszas tanulmányozás után képessé válnak arra, hogy a forma karakterét megragadják és újabb gondolatokat fejezzenek ki vele. A lámpa a fényt, a világosságot jelenti, amely hosszú évszázadokon keresztül lehetővé tette a szellemi felvilágosodást. A tanulók olyan plakátot készítenek, amely az olvasásra, a művelődésre hívja fel a figyelmet. Most meleg színekkel kell dolgozniuk.

A témával kapcsolatban mindenképp beszélgetni kell a tanulókkal arról, hogy a mai modern formatervezés is felhasználhatja a régi népi hagyományokat. A régi lámpa kissé stilizált formája hangulati színfoltja lehet a mai ember lakásának is.

A fentiekben kimunkált feladatsor egy a sok közül. Gazdag választék áll rendelkezésünkre, melyből minden évfolyam anyagához választhatunk differenciáltan is tanulmányozandó formákat.

4. *A képalakító rajzok készítése* a kisebb tanulókhöz (alsó tagozat, 5. és 6. osztály) áll közelebb. Ez az az életkor, amikor a gyermekek még gátlásoktól, konvencióktól mentesen, felszabadultan rajzolják le az olvasmányaikból, otthon vagy az iskolában szerzett élményeiket. Magyarórákon sokat olvasnak, beszélgetnek a régi iskoláról, az egykori falusi, tanyasi parasztyerekekről, s szívesen vállalkoznak olvasmányaik illusztrálására is.

A Móra Ferenc által megrajzolt régi iskola hangulatával múzeumban találkozunk először eredetiben a gyerekek. Az irodalom adta esztétikai érzelmek a múzeumban vizuális esztétikai élménnyel párosulnak, s így hozzájárulnak a személyiség komplex esztétikai fejlesztéséhez. A régi padok, táblázatok, az öreg tábla, a „hárommatyik”, a „kisbicebócák” világát idézik a mai neonfényes, csővázas asztallapok világában felnőtt gyerekeknek. Képalakító rajzok

készítésénél a gyerekek tulajdonképpen képet komponálnak, amikor tudatosan alkalmazniuk kell a kiemelésről, a régi egyensúlyról, a térérzékeltetésről stb. tanultakat, természetesen életkoruknak megfelelő szinten. Az eredeti módon berendezett iskola látványa megkönnyíti a tanulók számára a régi iskolai világ elképzelését, festését.

5. A 8. osztályban több órán keresztül foglalkozunk a környezettel, az ember környezetalakító szerepével. Az emberek régen is, manapság pedig növekvő mértékben igyekeznek a szűkebb és tágabb környezetüket saját elképzelésük alapján megváltoztatni, s az hol jól, hol rosszabbul sikerül. A falvak és városok régi belterülete legtöbb helyen rendezetlen, sok esetben semmilyen tervszerűséget nem lehet megfigyelni az utcák, telkek kialakításánál. Különösen szemléletes példa erre Mezőcsát belső területe, ahol nagyon nehéz eligazodni a sok kacsaringós utca között. A régi nagy telkeket szétparcellázták, új utakat nyitnak, régieket szüntetik meg, egyezőval megváltoztatják a falvak, városok képét. Így van ez Tiszakesziben is, bár ez a község eléggé rendezett volt mindig, több párhuzamos utca és körút jellemzi. Nagyon érdekes az a gyerekek számára, ha a falu mai térképét összehasonlítjuk pl. az 1839-ben készült Tiszakeszi belterületi térképével, amelynek másolata a múzeumban látható. Érdekesek a régi elnevezések, és élményszámba megy a régi és mai területek, elnevezések egyeztetése. Pl. az 1839-es térképen szereplő régi temető helyén terül el a mai iskolaudvar.

Az egyik tárlóban láthatjuk fotómásolaton a régi, szabályozás előtti Tiszát, amely mint ismeretes nagyon kacsaringós, szeszélyes folyó volt. A szabályozással az ember óriási mértékben átfurmálta a természeti környezetet. Aki hallott a Tisza árvizeiről – s erről Tiszakesziben sokat hallottak, hisz nem egyszer pusztult el a falu –, tudja, hogy ez az átalakítás nem szeszély, nem öncélú volt, hanem az emberekért történt, az ő boldogulásukat szolgálta. Ilyen szemléletes példák után minden tanuló megérti a környezetalakítás, a városrendezés fogalmát.

6. A múzeumi vetélkedő manapság nem ismeretlen fogalom, több ízben rendezett ilyen a miskolci Herman Ottó Múzeum a rajz szakfelügyelőkkel közösen. Amikor iskolánk tanulói szerepeltek a vetélkedőn, mindig örömmel, élvezettel kutattak a múzeumban, tetszett nekik az új tevékenységi forma. A községi és iskolatörténeti múzeummal létrejött annak a lehetősége, hogy helyben, osztályokon belül, osztályok között, szakköri tagok részére mi is szervezzünk múzeumi vetélkedőt. A múzeumlátogatás hatása felerősödik, ha bizonyos ismeretek birtokában visszatér oda tanítványainkat, ugyancsak még jócskán van számukra új és feldolgozandó dolog. A tanulók 3-4 fős csoportokban, feladatlapokkal dolgozhatnak. Amennyiben homogén csoportokat szervezünk, mindenképp indokolt, hogy differenciált feladatokat kapjanak a csoportok, ezáltal mindenki méltó feladathoz jut. A feladatlapon lévő kérdésekre csak a múzeum anyagának alapos megismerése, elemzése után adhatnak választ a tanulók, illetve csoportok. Természetesen a tantárgy jellegéből adódóan nem csupán szöveges, hanem sok esetben rajzos feladatot is kaphatnak.

A következőkben néhány feladatlapot mutatok be:

– A múzeum anyagai között keressétek meg a vasalás eszközeit! Rajzoljátok le a legrégebbit! Mutassátok be hogyan dolgoztak vele.

– Az alábbi telekre rajzoljátok le egy régi parasztház alaprajzát a gazdasági épületekkel együtt. A parasztházon belül jelöljétek a hagyományos osztásokat, az ajtókat, ablakok helyét!

– A múzeumban látható fazekas edények között keressél olyat, amelyikben tejet, vizet, pálinkát, szilvalekvárt tartottak, amelyikben ebédet hordtak. Írd le a nevüket és rajzold le!

– Keressétek meg és rajzoljátok le a múzeumban lévő ködmönök, törülközők, konyhai vászonneműk hímezéseit! Gyűjtsétek össze és nevezzétek meg a vászonkészítés eszközeit!

– Milyen típusú iskolapadok vannak a múzeumban? Hogyan tanultak a régi gyerekek (mikor, hol, milyen eszközeik voltak, milyen jegyekkel értékelték őket stb.)?

7. Befejezésül annyit kell mindehhez hozzátennem, hogy elsősorban azokat a lehetőségeket kerestem, amelyekkel valóban élővé tehetem az iskola és a múzeum kapcsolatát. Letisztultak azok az elemek, amelyek valóban élővé tehetik a múzeumot: a tanulói öntevékenység, az alkotás, a kutatómunka, az elmélyült figyelmet igénylő múzeumlátogatás.

A leírt gondolatok azonban korántsem merítik ki az iskola és a múzeum kapcsolatának összes lehetőségét. A további utak keresése a következő évek feladata lesz.

Dojcsákné Lazanyi Anna